

Restauratie Van Loghem's Tuinwijk-Zuid vrijwel zeker

Vol goede moed schreef de architect *J. B. van Loghem* in 1920, meegevoerd door het wijdverbreide geloof in de zegeningen van de tuinstad: 'De hei, de duinen en de bosschen ze liggen gereed om er de nieuwe tuinsteden te scheppen. Geen buitenwijkjes van grote steden, die opgezogen worden door die steden, maar complete nieuwe steden voor elke uitbreiding (...).'

De nieuwe horizon die de Haarlemse bouwkundig ingenieur zag gloriën moest de herinnering aan de huurkazernes van de 19de eeuwse stedsbouw doen verflauwen: 'In de nieuwe steden zal het gehele huis voor een gezin reegel zijn, daar slechts dan de

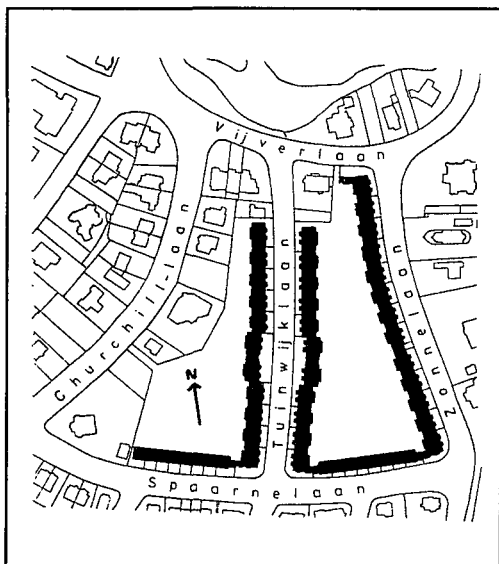
kinderen in blijheid in de natuur kunnen opgroeien.'¹⁾

Zover is het niet gekomen, de idealen van Van Loghem en met hem nog vele andere architecten en stedsbouwers ten spijt. Wel is ons land in de periode vanaf ongeveer 1910 tot in de

Binnentuin in de Tuinwijk
(foto Gem. Dienst Monumentenzorg Haarlem)

Plattegrond van Tuinwijk-Zuid

jaren twintig verrijkt met enkele kostelijke voorbeelden van woningbouw gebaseerd op de tuinstadgedachte van de Brit *Ebenezer Howard*. Het in Haarlem gelegen Tuinwijk-Zuid, ontworpen door Van Loghem en gebouwd tussen 1920 en 1922, is slechts één schakel in een lange, rijk geschakeerde keten. Vanaf komende jaarwisseling zal dit rijksmonument worden onderworpen aan een grondige, twee jaar durende restauratie.

Zoals het er nu uitziet komt het huizencomplex, dat 86 woningen en (oorspronkelijk) een vergadergebouw omvat, er goed van af. De Haarlemse gemeentelijke Dienst Monumentenzorg, die het project samen met de Dienst Volkshuisvesting begeleidt, verzekert dat het uitgangspunt bij de restauratie het herstel van de oorspronkelijke architectuur is. De restauratie zal worden uitgevoerd door *Architectenbureau Haskoning* te Nijmegen.

Aanleiding voor de opknappbeurt is de alarmerend bouwkundige staat waarin de huizen verkeren. De lijst met noodzakelijke ingrepen is lang. Een paar voorbeelden. Gezien de slechte staat van het metselwerk is een groot deel van de buiten-

muren, inclusief de fraaie detailleringen, dringend aan vernieuwing toe. De bakstenen afscheidingen tussen de balkons, die in veel gevallen zijn verdwenen, zullen moeten worden herbouwd.

Pergola's

Het houtwerk van de zo kenmerkende pergola's op de verdiepingen dient te worden hersteld of in zijn geheel gereconstrueerd. Of de huizen ook hun oude kleuren terugkrijgen, daarover is nog niets besloten. Wel is vorig jaar een begin gemaakt met kleuronderzoek.

De kosten van de restauratie rijzen de pan uit: 195.000 per woning, wat het totale bedrag brengt op een slordige 17 miljoen. Grootste boosdoener is de slechte fundering. Doordat bij de bouw destijds te weinig zand aan de bodem is toegevoegd is ene groot dele van de huizen in de loop van de tijd flink verzakt. Een nauwlettend passant kan dit constateren aan de hand van de vele scheuren in de muren, als een soort bouwkundig cracquelé. Dit nijpende probleem, dat zich overigens al direct na de bouw voordeed, zal worden verholpen door het hele complex te schragen met dubbele gewapend betonpalen, die op korte afstand van elkaar kruislings onder de buitenmuren in de grond worden geslagen.

De gemeente Haarlem, die eigenaar is van Tuinwijk-Zuid, verdient een pluim. Jarenlang hebben de betrokken gemeentelijke diensten (met name Monumentenzorg en Volkshuisvesting), bijgestaan door het College van B. en W., zich ingespannen om de restauratie van de grond te krijgen en bij de rijksoverheid subsidies los te peuten. Zelf draagt Haarlem ettelijke miljoenen bij, die zijn vrijgekomen door jaarlijks bedragen te reserveren op lopende begrotingen. Uiteindelijk is een ingewikkelde formule gevonden, waarbij de ministeries van VROM en WVC gezamenlijk het leeuwendeel voor hun rekening nemen (12,4 miljoen). Bij de installatie van de Raad voor het Cultuurbeheer in de Nieuwe Kerk te Den Haag op 15 maart jl., fourneerde *minister Hedy d'Ancona* van WVC de 3,4 miljoen extra subsidie, die Haarlem nodig had om met gepaste trots de restauratie aan te kunnen kondigen. Er resteert nu nog een gat van enkele miljoenen gulden, dat gevuld moet worden door gelden van de Europese Gemeenschap en/of Provincie Noord-Holland.

Regelmatig bedreigd

De Haarlemse inspanningen om Van Loghems schepping voor het nageslacht te behoeden krijgen extra reliëf in het licht van de geschiedenis. Diverse keren heeft Tuinwijk-Zuid in zijn bestaan te kampen gehad met plannen die uitgingen van hele of gedeeltelijke

sloop. De laatste maal in de jaren zestig, toen voor de huizen aan de *Spaarnelaan*, die er erg slecht aan toe zijn, al vervangende nieuwbouwontwerpen op tafel lagen. Na lang wikken en wegen zag de gemeente van het voorname om te slopen af. Tenslotte werd het complex in 1978, na een actie van buurtbewoners, op de rijksmonumentenlijst geplaatst.

Natuur en stedenbouw geïntegreerd

Tuinwijk-Zuid ligt ten zuiden van de Haarlemmerhout, in een gebied dat

Het meest bijzondere kenmerk van het complex is de manier waarop gemeenschappelijke tuinen en huizen met elkaar in verband zijn gebracht. Van Loghem heeft de plattegronden namelijk zo ingedeeld dat de woonvertrekken voornamelijk aan de achterzijde, dat wil zeggen de binnentuin, liggen. Keukens en bergruimtes bevinden zich, met uitzondering van de huizen aan de Spaarnelaan, aan de straat, in uitbouwen waarop grote balkons zijn geplaatst. Monumentenzorg Haarlem stelt in een onderzoeksrapport (1988) met nadruk dat deze indeling gehand-

Maar ach, wie maalt hierom. Volkswoningbouw past beter bij het beeld dat 'men' van Van Loghem heeft als sociale vernieuwer van de bouwkunst. En op deze wat slinkse manier blijft in ieder geval een prachtig huizencomplex behouden.

Huizen van Van Loghem aan de Tuinwijklaan

aan het begin van deze eeuw door de Amsterdamse zakenman *R. A. M. Grippe* als villapark tot ontwikkeling werd gebracht.²⁾ Van Loghem heeft, afgezien van Tuinwijk-Zuid, in dit gebied 17 woningen gebouwd, voornamelijk landhuizen. De huizen van Tuinwijk-Zuid, dat in noordzuid richting wordt doorsneden door de Tuinwijklaan, zijn ondergebracht in langgerekte stroken die rechthoekig rond of aan twee gemeenschappelijke binnentuin zijn gegroepeerd. Deze veel geroemde stedenbouwkundige opzet komt overeen met de waarde die Van Loghem toekende aan de integratie van natuur en stedenbouw en sluit aan bij zijn (socialistische) ideeën over het belang van gemeenschapszin onder de bewoners. De landschappelijk aangelegde binnentuin zijn rijkelijk beplant met allerlei heesters, boom- en plantensoorten en kunnen worden betreden door monumentale poorten. In hoeverre de latere representant van het *Nieuwe Bouwen* zich heeft laten inspireren door concrete stedenbouwkundige modellen van Engelse tuinsteden of publicaties daarover, is niet bekend.

haafd moet blijven, aangezien deze een essentieel onderdeel is van het totale complex.³⁾

Niet echt sociale woningbouw

De gemeente Haarlem heeft bij zijn lobby om de financiering van de restauratie rond te krijgen voortdurend de architectuurhistorische betekenis van Tuinwijk-Zuid beklemtoond. Begrijpelijk, want pappie moest zijn beurs trekken. Op een leugentje om bestwil keken de nijvere ambtenaren daarbij niet, zoals de stellingname dat het hier om baanbrekende sociale woningbouw gaat. Tegenwoordig mogen de huizen tot de woningwetsector behoren, begin jaren twintig konden ze gezien hun grote aantal vertrekken – 5 tot 11 kamers –, en elementen als buffetkasten met glas in lood, balkons en pergola's wedijveren met de beste middenstandswoningen en kleine landhuizen. Woningbouwvereniging Tuinwijk was ook niet gesticht ten behoeve van arbeiders, maar bedoeld om ambtenaren, onderwijzers e.d. te huisvesten, die, evenals – opvallend genoeg – architecten, schrijvers en beeldend kunstenaars, altijd een belangrijk onderdeel hebben uitgemaakt van de Tuinwijk-bevolking.

Noten

- 1 *J. B. van Loghem*, 'Het woningvraagstuk', *De Nieuwe Amsterdammer*, 10 april 1920.
- 2 *J. van de Beek en G. Smienk*, 'Ir. J. B. van Lochem b.i. architect', *Plan* 12, 1971, 29.
- 3 *Architectuurhistorisch onderzoek naar het exterieur van Tuinwijk-Zuid te Haarlem*. Monumentenzorg Haarlem, Haarlem 1988, 2 delen, 1, 40.

Wim de Wagt is kunsthistoricus en freelance publicist, onder andere bij het *Haarlems Dagblad*.